

Rezultati istraživanja

**STAVOVI SREDNJOŠKOLACA O
PREVENCIJI NASILJA U
ŠKOLAMA**

PRIJATELJI DECE SRBIJE
Beograd, decembar, 2023. godine

UVOD

Prijatelji dece Srbije redovno ističu značajne teme za decu i mlade u javnosti, težeći potpunoj uključenosti dece u društveni život. Zbog toga smo među srednjoškolcima/kama sproveli i istraživanje "Stavovi mladih o prevenciji nasilja u školama".

Istraživanje je realizovano tokom događaja Sednica učeničkih parlamenata „Aktivna uloga vršnjačkih timova škola u razvoju empatije i solidarnosti“. Ovaj događaj održava se tradicionalno tokom Dečije nedelje u Narodnoj skupštini RS i okuplja srednjoškolce/ke iz cele Srbije, koji na predloženu temu diskutuju po pravilima skupštinskog zasedanja, a sednicom takođe moderiraju deca.

Osnovni pojmovi

TIM ZA ZAŠTITU OD DISKRIMINACIJE, NASILJA, ZLOSTAVLJANJA I ZANEMARIVANJA

"Svaka obrazovna ustanova ima poseban tim za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja (u daljem tekstu: tim za zaštitu).

Članove i rukovodioca tima za zaštitu određuje direktor ustanove iz reda zaposlenih (nastavnik, vaspitač, stručni saradnik, sekretar i dr.). Broj i sastav članova tima za zaštitu zavise od specifičnosti ustanove (vrsta i veličina ustanove, organizacija rada, izdvojena odeljenja, prisustvo dece i učenika iz manjinskih i marginalizovanih grupa i dr.). Direktor određuje, psihologa, pedagoga ili, izuzetno, drugog zaposlenog – člana tima za zaštitu, kao odgovornog za vođenje i čuvanje dokumentacije o svim situacijama nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u kojima tim za zaštitu učestvuje. Ustanova može da uključi u tim za zaštitu predstavnike roditelja i lokalne zajednice, učeničkog parlamenta i po potrebi odgovarajuće stručnjake (socijalni radnik, specijalni pedagog, lekar, predstavnik policije i dr.). Kada tim razmatra konkretne situacije nasilja u obavezi je da postupa u skladu sa zakonom kojim se uređuje zaštita podataka o ličnosti.

Zadaci tima za zaštitu jesu, naročito, da:

- 1) priprema program zaštite u skladu sa specifičnostima ustanove i utvrđenim merama za unapređivanje na osnovu analize stanja;*
- 2) informiše decu i učenike, zaposlene i roditelje o planiranim aktivnostima i mogućnosti traženja podrške i pomoći od tima za zaštitu;*
- 3) učestvuje u obukama i projektima za razvijanje kompetencija zaposlenih potrebnih za prevenciju i intervenciju u situacijama nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;*

4) predlaže mere za prevenciju i zaštitu, organizuje konsultacije i učestvuje u proceni rizika i donošenju odluka o postupcima u slučajevima sumnje ili dešavanja nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;

5) uključuje roditelje u preventivne i interventne mere i aktivnosti;

6) prati i procenjuje efekte preduzetih mera za zaštitu dece i učenika i daje odgovarajuće predloge direktoru;

7) saraduje sa stručnjacima iz drugih nadležnih organa, organizacija, službi i medija radi sveobuhvatne zaštite dece i učenika od nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja;

8) vodi i čuva dokumentaciju;

9) izveštava stručna tela i organ upravljanja.

Tim se uvek uključuje kada postoji sumnja da se radi o drugom ili trećem nivou vršnjačkog nasilja i kada postoji sumnja da je nasilje izvršila odrasla osoba nad detetom/učenicom. Uzimajući u obzir raspoložive činjenice tim vrši razvrstavanje nivoa vršnjačkog nasilja uzimajući u obzir sledeće kriterijume: analizu intenziteta, stepena rizika, trajanja i učestalosti ponašanja, posledica, broja učesnika, uzrasta i karakteristika razvojnog perioda deteta, odnosno učenika. Na predškolskom uzrastu u skladu sa razvojnim karakteristikama uzrasta govorimo o sukobima među decom i agresivnom ponašanju. Tim za zaštitu deteta u predškolskoj ustanovi prilikom analize situacije i donošenja plana aktivnosti u radu sa detetom i porodicom uzima u obzir učestalost ponašanja, trajanje, intenzitet, posledice, stepen rizika po učesnike situacije, karakteristike razvojnog perioda i individualne karakteristike deteta.

Tim ne sprovodi vaspitno-disciplinski postupak protiv učenika, koji je u ingerenciji direktora škole ali je uključen u izradu operativnog plana zaštite, praćenje njegove realizacije, evaluaciju, saradnju sa drugim institucijama.

Kada postoji sumnja da je nasilje izvršeno od strane zaposlene osobe, tim ne sprovodi disciplinski postupak koji je u ingerenciji direktora ustanove, već ima ulogu izrade operativnog plana zaštite za dete/učenika. Ukoliko postoji sumnja da je nasilje izvršeno od strane roditelja ili trećeg lica, prijava se vrši nadležnim organima (policija, tužilaštvo, centar za socijalni rad) i tim opet ima ulogu izrade operativnog plana zaštite za dete/učenika i saradnje sa nadležnim institucijama koje sprovode postupak utvrđivanja činjenica i primene mera u skladu sa utvrđenim stanjem.

Ukoliko je nasilje izvršio učenik nad zaposlenim, tim se uključuje u izradu operativnog plana zaštite za učenika (aktivnosti pojačanog vaspitnog rada sa učenikom) i saraduje sa drugim uključenim institucijama (policija, centar za socijalni rad i dr.)”

Preuzeto sa: <https://cuvamte.gov.rs/sta-je-nasilje/o-timu-skole-za-zastitu-od-diskriminacije-nasilja-zlostavljanja-i-zanemarivanja/>

VRŠNJAČKI TIM

“Učešće dece jedan je od osnovnih preduslova da bi se uspešno preventiralo nasilje.

Stvarna participacija učenika podrazumeva da učenici budu informisani o svim važnim stvarima koje ih se tiču i da se njihovo mišljenje uzme u obzir. Kao što odrasli ne vole nasilno ponašanje dece, i deca žele da ga bude što manje, imaju predloge kako ga prevenirati i šta raditi u takvim situacijama. Iz tog razloga važno je organizovati vršnjački tim koji će, između ostalog, biti posvećen prevenciji nasilja, kao i rešavanju situacija koje se tiču vršnjačkog nasilja.

Procedura izbora za vršnjački tim

Vršnjački tim se bira od svih učenika od 5. do 8. razreda, kao i svih razreda srednje škole, i ta procedura treba da bude pravedna i demokratska. Članovi vršnjačkog tima će biti predstavnici učenika u školskom timu, koji pored učenika čini i direktor, psiholog/pedagog, zainteresovani nastavnici, roditelji. Da bi se ostvario odabir, potrebno je prvo zainteresovati učenike za temu važnosti postojanja vršnjačkog tima.”

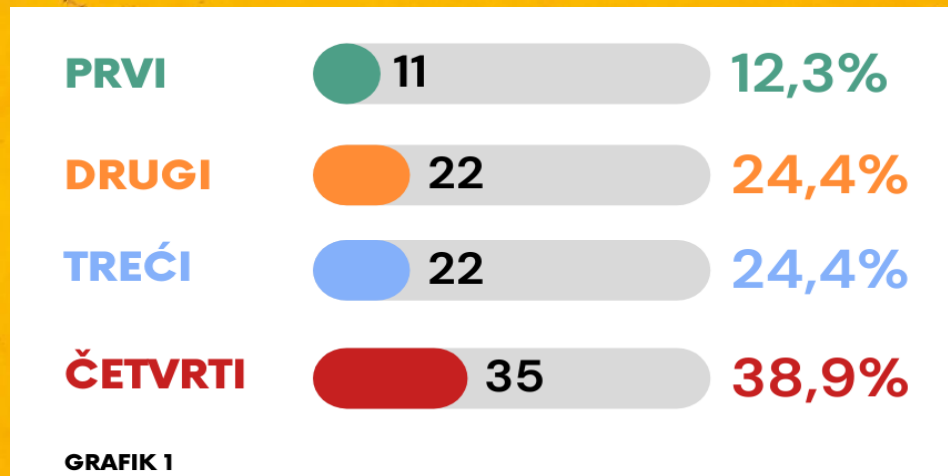
Preuzeto sa: <https://cuvamte.gov.rs/sr/vest/sta-je-vrsnjacki-tim-i-zbog-cega-je-vazno-da-ga-svaka-skola-ima/3861.php>

REZULTATI ISTRAŽIVANJA

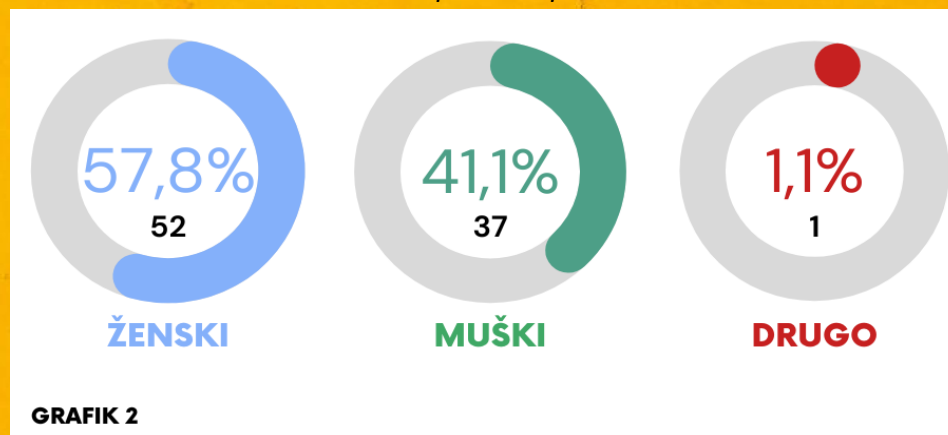
U uzorku je učestvovalo 90 srednjoškolaca/ki, 38,9% (35) učenika/ca pohađa četvrti razred, podjednak broj učenika/ca, po 24,4% (22) ide u drugi i treći razred, a najmanje ispitanika/ca, njih 12,3% (11) su učenici/ce prvog razreda (Grafik1). Od ukupnog broja dece 59% (52) učesnika/ca su ženskog roda, 40% (37) muškog su roda, dok 1 učesnik/ca nije želeo da se izjasni o rodu. (Grafik 2). Upitnik su ispunila deca iz 23 mesta i opština u Srbiji.(Grafik 3).

Kombinovani upitnik sadržao je 9 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa.

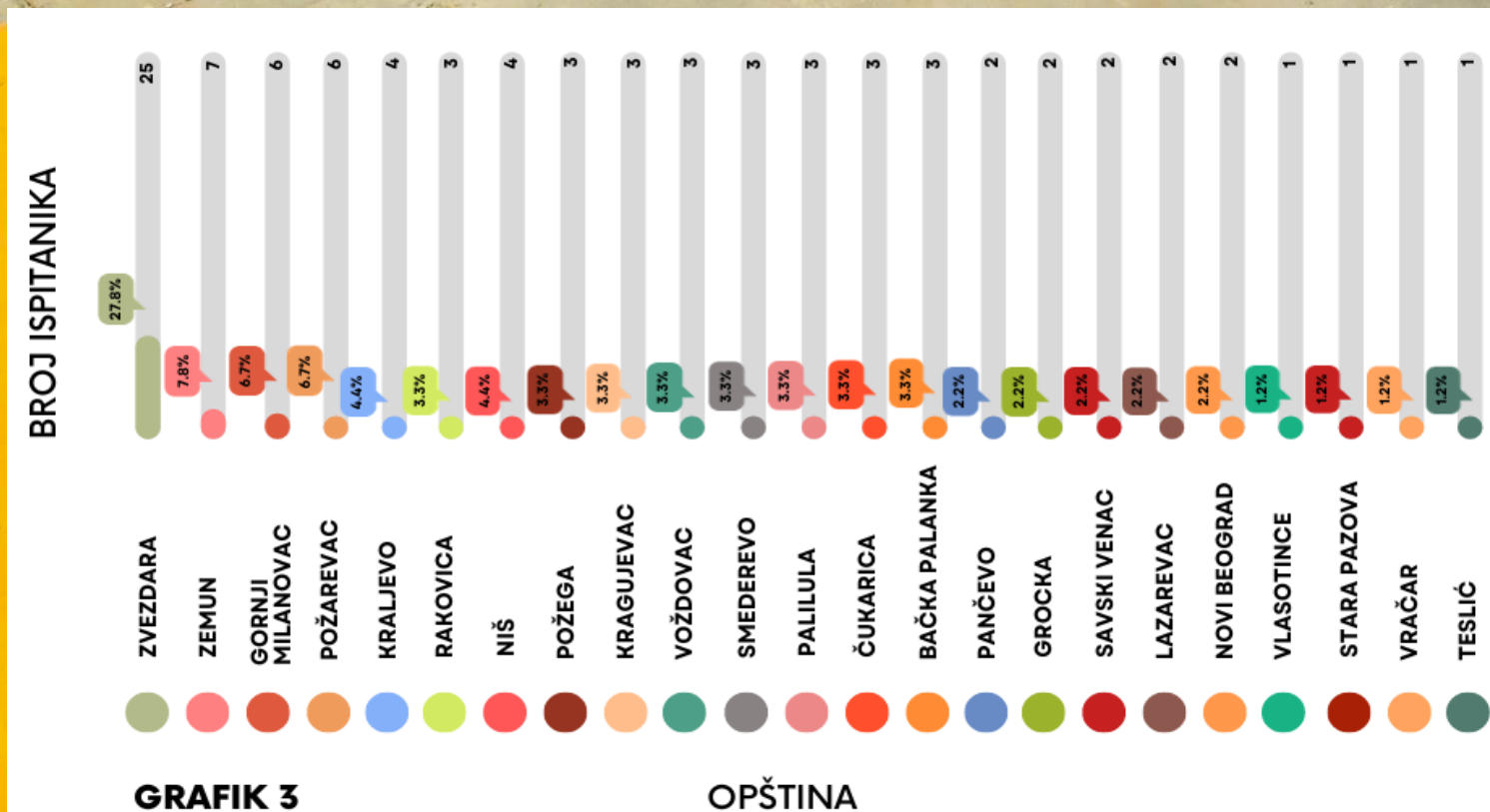
Raspodela ispitanika prema razredima srednje škole.

Rodna raspodela ispitanika.

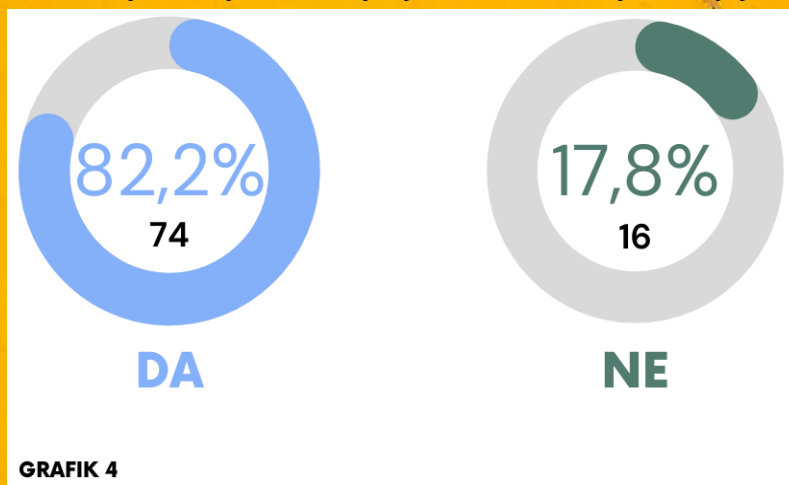

Geografska raspodela ispitanika.

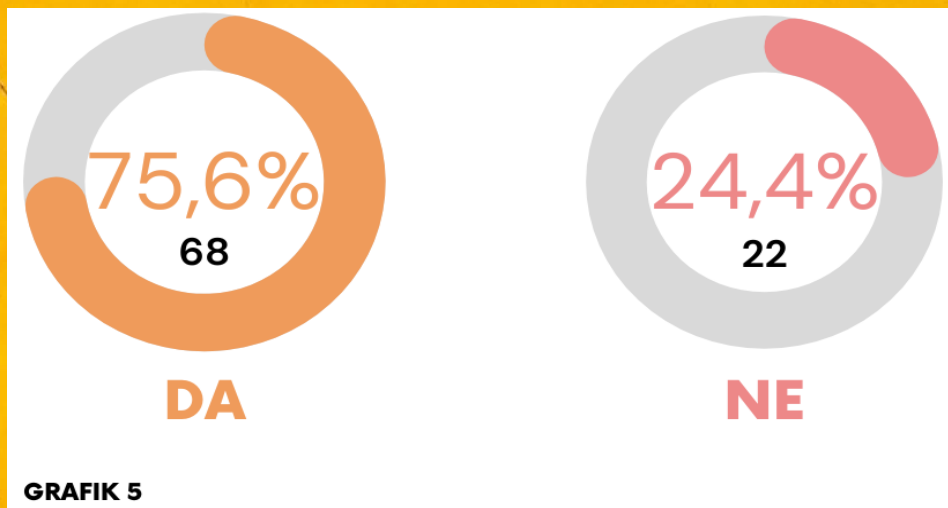
Učenci/ce su prvo upitani da li su upoznati sa postojanjem Tima za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u njihovoj školi? Velika većina, njih 74 (82,2%) se izjasnila da je upoznata sa postojanjem navedenog Tima. (Grafik 4.)

Distribucija odgovora na pitanje: Da li si upoznat/a sa postojanjem Tima za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja u tvojoj školi?

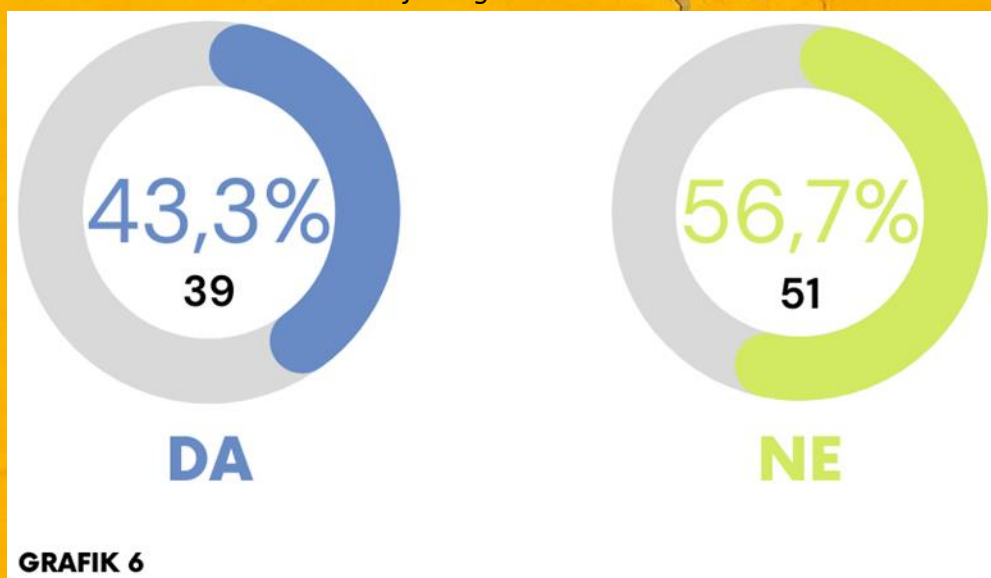
Dalje, učesnici su se izjasnili na pitanje **da li su upoznati sa postojanjem Vršnjačkog tima - koji bi trebalo da sarađuje sa "Timom škole"**. Najveći broj učesnika, njih **68 (75,6%)** se izjasnilo da su upoznati sa postojanjem Vršnjačkog tima (**Grafik 5.**).

Distribucija odgovora na pitanje: Da li si upoznat/a sa postojanjem Vršnjačkog tima – koji bi trebalo da sarađuje sa „Timom škole“.

Iako su odgovori na prethodna pitanja delovala ohrabrujuće, možemo primetiti da kada smo upitali učesnike/ce **da li su upoznati sa nekim aktivnostima Školskog i/ili Vršnjačkog tima (u daljem tekstu Timovi)**, samo njih **39 (43,3%)** je odgovorilo sa DA (**Grafik 6.**) Dok je samo 24 učesnika/ce istraživanja umelo je da navede neki od primera aktivnosti timova.

Distribucija odgovora na pitanje: Da li si upoznat/a sa nekim aktivnostima Školskog i/ili Vršnjačkog tima.

Najveći broj učesnika/ca istraživanja (11) navodilo je sledeće primere aktivnosti Timova: radionice, predavanja, debate, edukacije i njihovu sadržinu. Navodimo nekoliko primera odgovora:

- Sprovođenje radionica na razne životne teme i teme za zaštitu dece od vršnjačkog nasilja u školi;
- Diskusije na teme prevencije vršnjačkog nasilja;
- Savetovanje, edukacija, podizanje svesti kod učenika/ca.

Neki od ostalih primera odgovora o aktivnostima Timova:

- Redovni i/ili povremeni sastanci sa učenicima/cama članovima Učeničkog parlamenta i razgovori na temu prevencije nasilja;
- Oformljen tim za medijaciju;
- Oformljen tim za prevenciju digitalnog nasilja.

Iz ukupnih odgovora (od kojih mnogi nisu konzistentni ni u skladu sa postavljenim pitanjem) možemo zaključiti da je informisanost učenika/ca o radu Timova delimična ili čak nepostojeća. Uviđamo da Timovi nemaju dovoljan broj aktivnosti niti redovnost, kao i da u njih nedovoljno uključuju učenike/ce kako na nivou informisanja, tako i u konkretne aktivnosti.

Na pitanje otvorenog tipa: "Šta ti misliš da bi Vršnjački tim trebalo da radi u cilju zaštite od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja ili zanemarivanja?" najveći broj ispitanika/ca smatra da bi Vršnjački tim trebalo da sprovodi **edukativne aktivnosti** usmerene na razvijanje svesti o problemu i posledicama vršnjačkog nasilja i komunikacijskih veština među vršnjacima, učenicima/cama i nastavnicima/ama – njih 65 (72,22%).

Neki od primera odgovora su:

- Redovno pričati sa učenicima/cama i upoznati se sa njihovim problemima;
- Sprovođenje predavanja da se podigne svest - kako nasilje prepoznati i sprečiti;
- Sprovodi radionice na temu diskriminacije i nasilja;
- Sa timom odraslih u školi da organizuju aktivnosti koje bi doprinele upoznavanju i druženju svih učenika škole na kojima niko ne bi bio diskriminisan ili izostavljen;
- Sprovodi projekte o empatiji.

12 (13,33%) odgovora usmereno je na **delovanje u odnosu na počinioca nasilja**, te predlažu da Vršnjački tim izriče kazne, prijavljuje nasilje, sprovodi razgovore sa nasilnikom ili preventivne razgovore sa učenicima/cama koji su "u riziku" da postanu nasilnici.

Neki od primera odgovora su:

- Kažnjava one koji vrše bilo kakav tip nasilja;
- Prijavljuje nasilje;
- Da preventivno predlažu da svi problematični učenici/ce idu kod psihologa jer i onaj koji vrši nasilje ima neki problem koji treba da se reši.

6 (6,66%) ispitanika smatra da bi Vršnjački tim trebalo da pruža kako kontinuiranu podršku učenicima/cama tako i podršku u kriznim situacijama, između ostalog i medijaciju između žrtve i nasilnika.

Neki od primera odgovora su:

- Komunicirati sa žrtvom i sa nasilnikom i doći do sporazumnog rešenja;
- Saslušati i razgovarati sa žrtvama i pružiti podršku u kriznim situacijama, povezati ih sa drugim resursima.

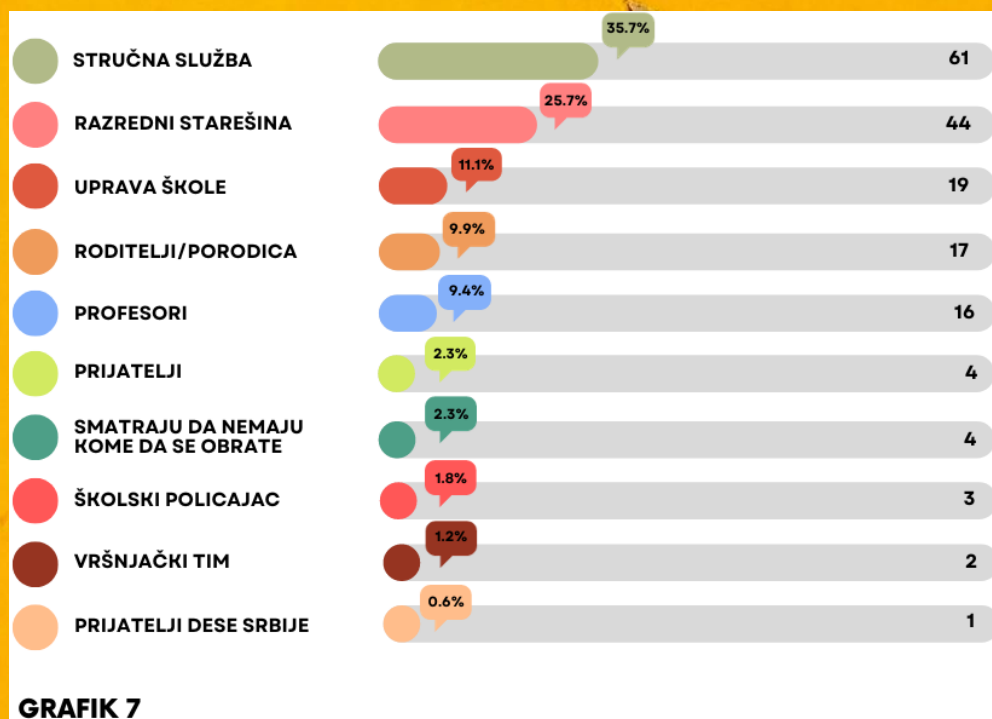
U 2 (2,22%) odgovora naglašeno je da je neophodna saradnja sa organima upravljanja škole kao i sa policijom. U kategoriju "razno" svrstavamo 5 (5,55%) odgovora i izdvajamo jedan konkretan predlog: **"Trebalo da se sprovede istraživanje koliko se bezbedno osećamo u školi i na osnovu rezultata reagovati"**. 6 (6,66%) odgovora se ne odnosi na rad Vršnjačkog tima.

Sledeće, pitali smo učenike/ce kome bi se obratili u slučaju da žele da prijave nasilje u školi?

Učenici/ce su u odgovorima navodili po jedan ili više primera instanci kojima bi se obratili, tako da je ukupan broj zabeleženih odgovora 171.

Najveći broj učenika/ca obratio bi se stručnoj službi (pedagog i psiholog) - 61 odgovor (35,7%), zatim razrednom starešini, njih 44 (25,7%). Samo 3 (1,8%) učenika/ca bi se obratila školskom policajcu, još manje, 2 (1,2%) učenika, bi se obratili Vršnjačkom timu. 4 (2,3%) učenika/ca smatra da nemaju kome da se obrate ili da nema smisla da prijavljuju nasilje, te njihove odgovore prenosimo u celosti: "Nikome", "Psiholog nije zainteresovan", "Često ne reaguju, kome god se u školi obratili", "Nemamo psihologa u školi" (Grafikon 7).

Distribucija odgovora na pitanje: Kome bi se obratio/la u slučaju da želiš da prijaviš nasilje u školi.

Dalje, **pitali smo učenike/ce da li smatraju da oni imaju neku ulogu u prevenciji nasilja?** Značajan broj ispitanika, njih **69 (76,66%)**, odgovorilo je potvrdno. Kada smo ih upitali da opišu kako vide svoju ulogu u prevenciji nasilja u školi najveći broj ispitanika, njih 20 (22,22%) izjavilo je da je njihova uloga da **prijave nasilje**.

Neki od primera odgovora su:

- Prijavljujem nasilje;
- Uloga svakoga od nas je da ne ćuti na nasilje jer je ćutanje daje legitimitet nasilju.

16 (17,77%) ispitanika/ca veruje da je njihova uloga da **pruže podršku** svojim vršnjacima, pogotovo onima koji su u nekom smislu zanemareni ili žrtve nasilja, isto toliko ispitanika smatra da oni sami treba da **spreče nasilje i pomognu osobi u nevolji**.

Neki od primera odgovora su:

- Pružam podršku prijateljima;
- Tu sam za osobe kojima je potrebna pomoć;
- Ukoliko primetim nasilje, potrudim se da ga sprečim i da pomognem drugima;

Određeni deo ispitanika/ca, njih 11 (12,22%), **deo su nekih tela i organa škole koji se bave prevencijom nasilja** (Vršnjački tim, Učenički parlament, Tim škole) ili vide potencijal za svoje delovanje kroz aktivnosti tih tela.

Neki od primera odgovora su:

- Kao predsednik Učeničkog parlament imam ulogu glasa učenika škole, svi znaju da mogu da mi se obrate u slučaju incidenata;
- Deo sam odseka za prevenciju nasilja u svojoj školi.

Njih 9 (10%) ispitanika/ca smatra da svojim svakodnevnim ponašanjem, ophođenjem prema vršnjacima **doprinosi razvoju tolerantne i prihvatajuće kulture u školi**.

Neki od primera odgovora su:

- Mislim da imam ulogu u održavanju normalnih međuljudskih odnosa među svojim prijateljima;
- Trudim se da svaka konverzacija i interakcija oko mene teče glatko;
- Zapažam, brinem o tome kako se neko oseća, pokušavam da pomognem ili potražim pomoć.

Na poslednje pitanje, čija je svrha da ohrabri učesnike/ce da iznesu utiske o temi za koje nisu direktno upitani u prethodnom delu upitnika, odgovorilo je 23 (25,55%) učesnika/ca istraživanja. Mišljenja učesnika/ca koja su izneta u ovom segmentu bila su raznovrsna, izdvajamo sledeće primere koji se nisu pojavili u prethodnim odgovorima:

- Zahtevamo da Republika Srbija izdvoji novac za obezbeđenje (ovlašćenih lica) u radu sa decom, i sami smo videli kakve poslednice mogu biti...
- Roditelji treba da posvete više pažnje na razgovor sa svojom decom i da provere da li njihovo dete ima određenih problema. Ne treba žmuriti na problem!
- Školski psiholog mora biti obavezan u svim školama;
- Smatram da je previše priče o nasilju umesto konkretne preventive (troje ispitanika je dalo ovaj odgovor);
- Smatram da smo se kasno setili da razvijamo empatiju, o ovakvim stvarima treba razgovarati od predškolskog uzrasta (dvoje ispitanika je dalo sličan odgovor);
- Mislim da ni jedno dete ne želi svojevoljno da ode kod pedagoga već misli da je pedagog tu samo da bi odradio tih 8 sati;
- Zaposleni u školi ne treba da posmatraju odeljenja kao nešto prolazno čega samo žele da se reše nakon 4 godine, već mislim da nastavnici, psiholozi i pedagozi treba da upoznaju đake i da zapravo znaju nešto o njima.

ZAKLJUČCI I PREPORUKE

Na osnovu rezultata istraživanja, mogu se izvući neki ključni zaključci i preporuke:

Zaključci

Neophodna bolja informisanost o Timu za zaštitu od diskriminacije, nasilja, zlostavljanja i zanemarivanja: Iako većina učesnika/ca istraživanja tvrdi da je upoznata s postojanjem Tima, stvarna informisanost o aktivnostima ovog Tima je niska. Manje od polovine učesnika/ca zna za konkretne aktivnosti, što ukazuje na nedovoljnu transparentnost i angažman Tima.

Potrebna je promocija saradnje učenika/ca sa Vršnjačkim timom: Iako većina učesnika/ca zna za postojanje Vršnjačkog tima, samo manji broj ih je upoznat s konkretnim aktivnostima ovog tima. Ovo ukazuje na potrebu za jačim uključivanjem učenika/ca u rad Vršnjačkog tima i boljom komunikacijom o njihovim aktivnostima.

Nedovoljna je raznolikost aktivnosti školskih Timova: Istraživanje je pokazalo da Timovi imaju ograničen broj aktivnosti, a učenici/ce nisu dovoljno uključeni. Ovo ukazuje na potrebu za proširenjem spektra aktivnosti i učeničkog učešća kako bi se poboljšala efikasnost Timova.

Promovisati različite uloge učenika/ca u prevenciji: Ispitanici/ce prepoznaju različite uloge u prevenciji nasilja, uključujući prijavljivanje nasilja, pružanje podrške vršnjacima, sprečavanje nasilja i doprinos razvoju kulture tolerancije. Ove različite uloge ukazuju na potrebu za raznolikim pristupima učeničkom angažmanu i podršci.

Preporuke

Bolja informisanost: Potrebno je poboljšati informisanost učenika/ca o radu timova, njihovim aktivnostima i ciljevima. Redovne prezentacije, obaveštenja i interaktivne sesije mogu doprineti boljem razumevanju uloge timova.

Povećanje aktivnosti i uključivanje učenika/ca: Timovi bi trebalo da prošire svoje aktivnosti kako bi bile relevantnije i zanimljivije za učenike/ce. Takođe, trebalo bi aktivnije uključiti učenike/ce u planiranje i sprovođenje aktivnosti kako bi se povećala njihova odgovornost i angažman.

Jačanje saradnje: Povećati saradnju između Vršnjačkog tima, Tima škole, Učeničkog parlamenta i drugih tela kako bi se omogućila bolja koordinacija i raznovrsnost aktivnosti. Ovo bi trebalo da podstakne međusobnu podršku i komunikaciju.

Unapređenje sistema prijave nasilja: Povećati svest o mogućnostima prijave nasilja, pružiti jasne smernice i podsticati poverenje učenika/ca u sistem prijave. Analizirati uzroke zbog kojih učenici/ce nedovoljno koriste postojeće mehanizme prijave i unaprediti ih u skladu sa njihovim preporukama.

Edukacija i podizanje svesti: Sprovoditi redovne edukativne programe koji se fokusiraju na svest o vršnjačkom nasilju, diskriminaciji i zlostavljanju. Ovi programi bi trebalo da obuhvataju sledeće teme: kako sprečiti, kako prepoznati nasilje, kako se nositi s njim, i kako podržati druge.

Implementacija ovih preporuka može doprineti stvaranju sigurnijeg i podržavajućeg okruženja u školama, sa boljom zaštitom učenika/ca od nasilja, diskriminacije i zlostavljanja.